

Ανοικτή Εκδήλωση

«Επανάστασεις Εθνικής Ανεξαρτησίας και η Γέννηση του Κράτους-Έθνους κατά τους 18^ο και 19^ο Αιώνες»

Οργάνωση: Αθηναϊκό Ινστιτούτο (www.atiner.gr) υπό την αιγίδα του Αθηναϊκού Ακαδημαϊκού Περιοδικού (<https://www.atiner.gr/aap>). Διεύθυνση: Χαλκοκονδύλη 9 (5^{ος} Όροφος), Πλατεία Κάνιγγος.

Ημέρα: Δευτέρα, 30 Μαρτίου 2026

Ώρες: 18:30-20:30

Πρόγραμμα

Χαιρετισμός και Εναρκτήρια Ομιλία: Γρηγόριος Θ. Παπανίκος, Πρόεδρος, Αθηναϊκό Ινστιτούτο και Καθηγητής (Adjunct), Πανεπιστήμιο του Τενεσί, Νόξβιλ, ΗΠΑ.

Συντονιστής: Λάμπρος Απ. Πυργιώτης, Αρχισυντάκτης, Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό.

Κύριες Ομιλίες (<15 λεπτά η κάθε μία)

- Ομπριγιάν Ντάμους**, Καθηγητής, Κρατικό Πανεπιστήμιο Αϊτής, Αϊτή, και Επισκέπτης Καθηγητής, Πανεπιστήμιο του Σερμπρούκ, Καναδάς. **Τίτλος:** *Ανάλυση της Συμβολής της Αϊτής στην Εθνική Ανεξαρτησία της Ελλάδας υπό το Πρίσμα της Αναγεννητικής και Επανορθωτικής Παιδαγωγικής, καθώς και της Εκπαίδευσης για την Παγκόσμια Ιθαγένεια (UNESCO)* ([περίληψη](#))
- Πέδρο Ρικάρδο Φονσέκα**, Καθηγητής, Πολυτεχνείο της Γκουάρντα κ' Ερευνητής, Πανεπιστήμιο της Κοϊμπρα, Πορτογαλία. **Τίτλος:** *Από την Ανακατάκτηση στην Επανάσταση: Η Μακρά Πορεία του Έθνους-Κράτους της Πορτογαλίας.* ([περίληψη](#))
- Ρακέλ ντε Καρία Πατρίσιο**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο της Λισαβόνας, Πορτογαλία. **Τίτλος:** *Η Μετακίνηση της Πορτογαλικής Αυλής στη Βραζιλία, η Ανεξαρτησία και η Συγκρότηση του Βραζιλιάνικου Έθνους-Κράτους.* ([περίληψη](#))
- Στέφανο Μάγκι**, Καθηγητής κ' Πρόεδρος, Πανεπιστήμιο της Σιένα, Ιταλία. **Τίτλος:** *Η Ιταλική Εθνική Ενοποίηση και οι Σιδηρόδρομοι (1848-1861).* ([περίληψη](#))
- Γρηγόριος Θ. Παπανίκος**, Πρόεδρος, Αθηναϊκό Ινστιτούτο και Καθηγητής (Adjunct), Πανεπιστήμιο του Τενεσί, Νόξβιλ, ΗΠΑ. **Τίτλος:** *Η Μακροχρόνια Τάση στην Αύξηση των Κυρίαρχων Κρατών με Στοιχεία από το 1820 έως το 2020.* ([περίληψη](#) – [ολόκληρη εργασία](#))

Τοποθετήσεις και Ερωτήσεις από το Ακροατήριο

Η παρακολούθηση της εκδήλωσης είναι δωρεάν, αλλά απαιτείται προεγγραφή. Υποβάλετε την αίτηση εγγραφής σας [εδώ](#).

Περίληψεις

Ομπριγιάν Ντάμους: Η Αϊτή διακήρυξε την ανεξαρτησία της την 1η Ιανουαρίου 1804, μετά από 13 χρόνια αιματηρού αγώνα κατά του στρατού του Ναπολέοντα Βοναπάρτη (1791-1804). Αυτή η ένδοξη νίκη κατά του ισχυρότερου στρατού στον κόσμο κατέστησε την Αϊτή την πρώτη ανεξάρτητη «μαύρη» δημοκρατία σε έναν κόσμο που τότε κυριαρχούνταν από αποικιοκρατικές και δουλεμπορικές δυνάμεις. Αυτές οι δυνάμεις δεν δίστασαν να απομονώσουν το νέο κράτος διπλωματικά και οικονομικά, προκειμένου να αποτρέψουν το να γίνει πρότυπο για τις αγροτικές κοινωνίες της Καραϊβικής και της Αμερικής, των οποίων η οικονομία βασιζόταν στην υποδούλωση των Αφρικανών. Παρά τους διωγμούς και τις απειλές που αντιμετώπιζε από τη Γαλλία, την αποικιοκρατική δύναμη της εποχής, η Αϊτή αποφάσισε να καταστήσει τον αγώνα για την ελευθερία και τη χειραφέτηση των λαών ένα περιφερειακό και παγκόσμιο ζήτημα. Αυτός είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο συνέβαλε στην απελευθέρωση πολλών λατινοαμερικανικών χωρών (Βενεζουέλα, Ισημερινός, Βολιβία, Περού), καθώς και στην ανεξαρτησία μιας μακρινής χώρας όπως η Ελλάδα, ανταποκρινόμενη σε αιτήματα βοήθειας από επαναστάτες σε αυτές τις χώρες. Έτσι, η Αϊτή συμμετείχε όχι μόνο στην αναγέννηση αυτών των χωρών, αλλά και στην ανόρθωση του παρόντος τους, του παρελθόντος τους και του μέλλοντός τους.

Παρέχοντας βοήθεια σε αυτές τις χώρες, και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, η οποία μας ενδιαφέρει εδώ, η Αϊτή μετέτρεψε τα δικαιώματα των κυρίαρχων σε δικαιώματα όλων των ανθρώπων, ανεξάρτητα από το πού ζουν ή το χρώμα του δέρματός τους. Εάν η Αϊτή ζυγίζει βαριά στη ζυγαριά της παγκόσμιας ιστορίας, είναι επειδή αναγνωρίζεται, δικαίως, ως η χώρα που καθολίκευσε τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ιδιότητα του πολίτη. Σε τι συνίστατο η βοήθεια της Αϊτής προς την Ελλάδα, και πώς μπορεί να ερμηνευτεί υπό το πρίσμα της αναγεννητικής και επανορθωτικής παιδαγωγικής και της εκπαίδευσης για την παγκόσμια ιθαγένεια;

Στέφανο Μάγκι: Η διαδικασία της ιταλικής ενοποίησης γνώρισε την αποφασιστική της φάση μεταξύ 1848 και 1861. Όλα ξεκίνησαν με τον Πρώτο Πόλεμο της Ανεξαρτησίας (1848), ο οποίος πυροδοτήθηκε από εξεγέρσεις στο Μιλάνο και τη Βενετία. Παρά τον αρχικό ενθουσιασμό, η προσπάθεια του βασιλιά της Σαρδηνίας Καρόλου Αλβέρτου να νικήσει την Αυστρία απέτυχε· ωστόσο, άφησε ως παρακαταθήκη το Αλβερτίνιο Καταστατικό (Σύνταγμα) (Statuto Albertino) και τη συνειδητοποίηση ότι το Βασίλειο της Σαρδηνίας θα λειτουργούσε ως πυρήνας του εθνικού κινήματος. Τη δεκαετία του 1850, κεντρική προσωπικότητα αναδείχθηκε ο Κόμης Καβούρ, πρωθυπουργός του Βασιλείου της Σαρδηνίας. Μέσω μιας σύνθετης διπλωματικής στρατηγικής, ο Καβούρ εξασφάλισε την υποστήριξη της Γαλλίας του Ναπολέοντα Γ΄. Η συμμαχία αυτή οδήγησε στον Δεύτερο Πόλεμο της Ανεξαρτησίας το 1859, με αποτέλεσμα την προσάρτηση της Λομβαρδίας. Στη συνέχεια, τα δουκάτα της κεντρικής Ιταλίας προσαρτήθηκαν έπειτα από δημοψηφίσματα. Τελευταίο κομμάτι του παζλ υπήρξε η ηρωική «Εκστρατεία των Χιλίων» (1860), υπό την ηγεσία του Τζουζέπε Γκαριμπάλντι, ο οποίος απελευθέρωσε τη νότια Ιταλία με ταχεία προέλαση. Η διαδικασία κορυφώθηκε στις 17 Μαρτίου 1861, όταν το πρώτο εθνικό Κοινοβούλιο στο Τορίνο ανακήρυξε τη γέννηση του Βασιλείου της Ιταλίας, με πρώτο βασιλιά τον Βίκτωρα Εμμανουήλ Β΄. Ωστόσο, σημαντικά εδάφη παρέμεναν εκτός του Βασιλείου, όπως το Βένετο (προσαρτήθηκε το 1866) και η Ρώμη, η οποία κατέστη πρωτεύουσα μόλις το 1871. Κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Πολέμου της Ανεξαρτησίας (1859), οι σιδηρόδρομοι του Πιεμόντε χρησιμοποιήθηκαν για τη μεταφορά στρατιωτών, εφοδίων και εξοπλισμού. Ο γαλλο-πιεμοντέζικος στρατός αξιοποίησε το σιδηροδρομικό δίκτυο για τη συγκέντρωση στρατευμάτων, τη μεταφορά Γάλλων στρατιωτών και πολεμικού υλικού από τη δεξιά όχθη του Πάδου προς τη Βερτσέλι, την αποστολή εφοδίων και εξοπλισμού πολιορκίας, καθώς και τη διακομιδή τραυματιών. Παρότι οι εικαστικές αναπαραστάσεις συχνά παρουσιάζουν τους πρωταγωνιστές έφιππους, ο σιδηρόδρομος διαδραμάτισε ουσιαστικό ρόλο· ενδεικτικά, ο Γκαριμπάλντι εισήλθε θριαμβευτικά στη Νάπολη με τρένο. Εν τέλει, η ενοποίηση έλαβε χώρα σε μια περίοδο έντονης

ανάπτυξης των σιδηροδρόμων, οι οποίοι διαδραμάτισαν διττό ρόλο, τόσο στις πολεμικές επιχειρήσεις όσο και στην πολιτική διαδικασία. Κατέστη γρήγορα σαφές ότι, στην προσπάθεια οικοδόμησης του νέου ενοποιημένου κράτους, τα δύο βασικά εργαλεία για τη διασφάλιση της συνοχής ήταν ο στρατός και οι σιδηρόδρομοι – οι τελευταίοι, μάλιστα, υπολείπονταν ακόμη να κατασκευαστούν σε μεγάλο μέρος της χερσονήσου. Αφού «δημιουργήθηκε» η Ιταλία, ήταν αναγκαίο να «δημιουργηθούν οι Ιταλοί», και οι μετα-ενοποιητικές κυβερνήσεις διέθεσαν το μεγαλύτερο μέρος των κονδυλίων δημοσίων έργων για τη σύνδεση των διαφόρων εδαφών μέσω της ανάπτυξης του σιδηροδρομικού δικτύου.

Λέξεις-κλειδιά: Ιταλία 1861, Πόλεμοι της Ανεξαρτησίας, Η Αναβίωση (il Risorgimento), Ενοποίηση της Ιταλίας, Σιδηρόδρομοι και πόλεμος.

Ρακέλ ντε Καρία Πατρίσιο: Η ανεξαρτησία της Βραζιλίας υπήρξε το αποτέλεσμα του πολιτικού διαχωρισμού μεταξύ της Αντιβασιλείας της Βραζιλίας και του Βασιλείου της Πορτογαλίας και των Αλγκάρβε, η οποία έλαβε χώρα μεταξύ 1821 και 1825, στο πλαίσιο των πολιτικών μετασχηματισμών στον ευρωπαϊκό κόσμο, που προκλήθηκαν από τις φιλελεύθερες επαναστάσεις και τους Ναπολεόντειους πολέμους, καθώς και μετά τη μεταφορά της Πορτογαλικής Αυλής στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1808, με βρετανική συνδρομή. Η ανεξαρτησία επιτεύχθηκε στις 7 Σεπτεμβρίου 1822, όταν ο γιος του Πρίγκιπα Αντιβασιλέα της Πορτογαλίας, Δομ Ζοάο ΣΤ΄, ο Δομ Πέδρο, διακήρυξε την «Κραυγή του Ιπιράνγκα» (Grito do Ipiranga) και ανακηρύχθηκε, στις 12 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, ως Δομ Πέδρο Α΄, ο πρώτος αυτοκράτορας της Βραζιλίας. Το γεγονός αυτό πυροδότησε πόλεμο εναντίον της Πορτογαλίας, η οποία αναγνώρισε τελικά την ανεξαρτησία το 1825, με την υπογραφή της Συνθήκης του Ρίο ντε Τζανέιρο. Ανεξαρτήτως του υψηλού επιπέδου ενδιαφέροντος που περιβάλλει τόσο τις διπλωματικές περιπλοκές που προηγήθηκαν των Ναπολεόντειων εισβολών στην Πορτογαλία, όσο και τις ίδιες τις εισβολές και τις συνέπειές τους για το Βασίλειο της Πορτογαλίας και των Αλγκάρβε, η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στις συνέπειες που είχε η μεταφορά του Πορτογαλικού Στέματος για την αποικιακή Βραζιλία, με βάση δύο συνθήκες: αφενός, την πρωτοτυπία του γεγονότος – τη μεταφορά ενός κράτους με σκοπό τη διατήρηση ενός καθεστώτος και μιας δυναστείας – και, αφετέρου, τη συνέπεια αυτής της μεταφοράς, δηλαδή την ανεξαρτησία της Βραζιλίας και τη μεταγενέστερη δημιουργία του εθνικού κράτους της.

Πέδρο Ρικάρδο Φονσέκα: Η ανεξαρτησία της Πορτογαλίας από το Βασίλειο του Λεόν το 1143 ακολουθήθηκε από σταδιακή εδαφική ενοποίηση μέσω της Ανακατάκτησης (ανακατάληψη εδαφών από τους Μουσουλμάνους Μαυριτανούς), η οποία ολοκληρώθηκε στα μέσα του δέκατου τρίτου αιώνα με την οριστική κατάκτηση των Αλγκάρβε. Σε μεγάλο βαθμό λόγω των συνεχιζόμενων εδαφικών πολέμων με τους Μαυριτανούς και τα γειτονικά χριστιανικά Βασίλεια της Καστίλης και του Λεόν, η μεσαιωνική μοναρχία ανέπτυξε συγκριτικά ισχυρούς κεντρικούς θεσμούς, συμπεριλαμβανομένων βασιλικών νομικών κωδίκων και μιας αντιπροσωπευτικής συνέλευσης-κοινοβουλίου (Cortes), οι οποίοι ενίσχυσαν τη διοικητική συνοχή (José Mattoso, 1993). Αυτή υπήρξε η απαρχή μιας πολιτικής παράδοσης συγκεντρωτισμού, που διατηρήθηκε, με περιορισμένες παραλλαγές, έως σήμερα. Η θαλάσσια επέκταση του δέκατου πέμπτου και δέκατου έκτου αιώνα αποτέλεσε εγχείρημα καθοδηγούμενο από το Στέμμα, συνδέοντας την κρατική εξουσία με το υπερπόντιο εμπόριο και τη βασιλική προστασία και μετασχηματίζοντας την Πορτογαλία σε παγκόσμια αυτοκρατορική δύναμη, γεγονός που απαιτούσε ενισχυμένη γραφειοκρατική διακυβέρνηση (João Marinho dos Santos, 2010). Η Ιβηρική Ένωση (1580–1640) υπήγαγε προσωρινά την Πορτογαλία στους Ισπανούς Αψβούργους, προκαλώντας την ενίσχυση ενός εθνικού αισθήματος, που τροφοδότησε την αντίσταση και οδήγησε τελικά στην Αποκατάσταση του 1640 υπό τη δυναστεία των Μπραγκάντσα (Oliveira Marques, 2019). Κατά τον δέκατο έβδομο και τον δέκατο όγδοο αιώνα ανανεώθηκε ο διοικητικός συγκεντρωτισμός, ιδίως υπό τον Σεμπαστιάο Ζοζέ ντε Καρβάλιο ε Μέλο, Μαρκήσιο του Πομπάλ, του οποίου οι

μεταρρυθμίσεις του «φωτισμένου δεσποτισμού» ενίσχυσαν τον δημοσιονομικό, εκπαιδευτικό και διοικητικό έλεγχο, θέτοντας ορισμένα από τα θεμέλια του σύγχρονου κράτους (Oliveira Marques, 2019). Παρά ταύτα, η Πορτογαλία παρέμεινε μια δυναστική και συντεχνιακή μοναρχία, θεμελιωμένη στα παραδοσιακά κοινωνικά στρώματα και στον αποικιακό πλούτο (Vitor Neto, 2001). Οι Ναπολεόντειες εισβολές (1807–1811) αποδείχθηκαν καθοριστικές. Ένα ισχυρό εθνικό αίσθημα αναδύθηκε αρχικά ως απάντηση στις γαλλικές επιδρομές και αργότερα εντάθηκε λόγω της βρετανικής επιρροής, ιδίως μετά τη μεταφορά της βασιλικής οικογένειας και της αυλής στη Βραζιλία, κατά την πρώτη εισβολή. Οι φιλελεύθερες ιδέες που κυκλοφορούσαν στον ατλαντικό κόσμο ενέπνευσαν στρατιωτικούς αξιωματικούς και αστικές ελίτ να διεκδικήσουν συνταγματική μεταρρύθμιση. Η Φιλελεύθερη Επανάσταση του 1820 συγκάλεσε την Cortes και οδήγησε στο Σύνταγμα του 1822, το οποίο καθιέρωνε την εθνική κυριαρχία, τον διαχωρισμό των εξουσιών και την αντιπροσωπευτική διακυβέρνηση. Παρά την επακόλουθη πολιτική αστάθεια – με πραξικοπήματα και έναν σφοδρό Εμφύλιο Πόλεμο μεταξύ απολυταρχικών και φιλελεύθερων (1828–1834) – η φιλελεύθερη επικράτηση διασφάλισε την εγκαθίδρυση της συνταγματικής μοναρχίας (Vitor Neto, 2001). Η ενοποίηση του κράτους-έθνους διευκολύνθηκε από τη γλωσσική, πολιτισμική και θρησκευτική ομοιογένεια της Πορτογαλίας, καθώς και από την απουσία σημαντικών εθνοτικών διαιρέσεων (Fernando Catroga, 1985). Επιπλέον, ο Πορτογαλικός Ρομαντισμός, με εξέχουσες μορφές τον Alexandre Herculano και τον Almeida Garrett, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της πορτογαλικής ταυτότητας, εξυμνώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέχρι τα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα, η Πορτογαλία είχε μεταβεί από ένα κληρονομικό απολυταρχικό βασίλειο σε ένα συνταγματικό έθνος-κράτος, θεμελιωμένο στο κωδικοποιημένο δίκαιο, στους κοινοβουλευτικούς θεσμούς και στην αρχή της εθνικής κυριαρχίας, σηματοδοτώντας την κορύφωση μιας μακράς διαδικασίας σχηματισμού του κράτους της (Vitor Neto, 2001). Ωστόσο, σε επίπεδο οργάνωσης της εξουσίας, διαπιστώνεται σαφής συνέχεια μεταξύ του απολυταρχικού διοικητικού συγκεντρωτισμού και του διοικητικού μοντέλου της συνταγματικής μοναρχίας.

Γρηγόριος Θ. Παπανίκος: Η παρούσα μελέτη εξετάζει τους μακροχρόνιους παράγοντες σχηματισμού κυρίαρχων κρατών χρησιμοποιώντας δεκαετή παγκόσμια δεδομένα από το 1820 έως το 2020. Κατά την περίοδο αυτή, ο αριθμός των κυρίαρχων κρατών αυξήθηκε από 36 σε 195, με έντονη επιτάχυνση κατά την εποχή της αποαποικιοποίησης. Αναπτύσσω ένα πλαίσιο με μειωμένο αριθμό παραμέτρων, στο οποίο η ανθρώπινη ανάπτυξη - μετρούμενη μέσω του κατά κεφαλήν εισοδήματος, της εκπαίδευσης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων - μειώνει το κόστος της κρατικής υπόστασης, ενώ αυξάνει τη ζήτηση για αυτοδιάθεση. Χρησιμοποιώντας έναν σταθερό δείκτη κύριων συνιστωσών της ανάπτυξης (PCI) και δεκαετείς παρατηρήσεις, δείχνω ότι μόλις ληφθεί υπόψη η ανάπτυξη, η κοσμική χρονολογική μακροχρόνια τάση του πλήθους των κρατών δεν είναι στατιστικά διάφορη αδιάκριτη από το μηδέν, ενώ παραμένει μία ισχυρή επιτάχυνση μετά το 1960, σε συμφωνία με τον καταλυτικό ρόλο της αποαποικιοποίησης και των μεταβαλλόμενων διεθνών κανόνων. Τα ευρήματα υπογραμμίζουν τη συνδυασμένη σημασία της διαρθρωτικής δομικής ανάπτυξης και των επεισοδιακών πολιτικών κραδασμών στη διαμόρφωση της επέκτασης του διεθνούς συστήματος κρατών.